

ETİĞİN İÇİ BOŞALTIYILARAK ETİK DIŞI KULLANIMI

İhsan Karababa
EMO Etik Komisyonu Üyesi

2002 yılında çalışmaya başlayan EMO Etik Komisyonu çalışmasını 2007 yılında, son ürünü olan "Küreselleşme, Etik Kodlar ve Örgütler" adlı kitabıyla tamamlamıştı. Üç yıl aradan sonra konu üzerinde çalışmaya tekrar başlıyoruz.

2000'li yıllarda genel anlamda etik, özel anlamda meslek etikleri toplumsal ve ekonomik alanda yaşanan sorunların çözümünde önemli bir araç olacağı savıyla gündeme alındı. Bu amaçla her alanda insan davranışlarını denetim altına tutmaya yönelik etik kodları hazırlama süreci başlatıldı. Geriye dönüp bakıldığında hızlı değer aşınmalarının yaşandığı bir süreçten geçildiği görülmektedir. Bu değer erozyonu içinde tüm insani ve etik değerler bir tüketim malzemesi haline getirilerek hızla tüketilmektedir. Değerlerdeki aşınma siyasetten günlük ilişkilere, yaşamın her alanında herkesin tanık olup çıplak gözle dahi görebileceği somut örneklerle doludur. Her alanda olduğu gibi etik alanında da kavramlara keyfi anlam yüklemeleri, çıkar ilişkilerine bağlı olarak anlam saptırmaları, etik kavramın içinin boşaltılmasına ve kavram kargaşasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda insan ilişkilerinde yaşanan olaylar "etik değil ya da etik olarak" gibi söylemlere indirgenerek savunma ya da eleştiri malzemesi olarak kullanılmaktadır. İnsan davranışlarının etik yönü de gerekliliği şüp-

heli etik kurulları ve vicdani sorumluluk gibi kontrol mekanizmalarına teslim edilmektedir. Komisyonumuz "etik ve meslek etikleri" sürecini eleştirel bir bakış açısıyla ele alarak süreçte yaşanan olay ve olguları yeniden değerlendirme gereği duymaktadır.

Sürecin başlatıldığı tarihten bugüne yaşanan olay ve olgular göz önüne alınarak, geçen zamanın her kurum ve kuruluş tarafından, eleştirel bir bakış açısıyla, yeniden değerlendirilmesinin çok yararlı sonuçlar doğuracağı kanısındayız.

Toplumsal, kişisel değerlerimizin bilinçli olarak aşındırılmasıyla ortaya çıkan durum, etiği yeniden ele alışımızın gerekçesini oluşturmaktadır. Bu çalışma topluma ve meslektaşlarımıza ahlak ilkeleri sunma, felsefi bir yaklaşımla etik konusuna bilimsel katkıda bulunma, kişi- kurum ve kuruluşları etik ve ahlaki değerler açısından yargılama ya da etiği reddetme gibi amaçlar taşımamaktadır. Bizim üzerinde durmak istediğimiz asıl sorun emperyalist-kapitalist sistemin toplumu kendi faydacı ahlak anlayışı doğrultusunda yeniden şekillendirip tümüyle kontrolü altına alma girişimi ya da uygulamaya konan saldırılardır. Konuyu bu bakış açısıyla ele alma, örgütümüz TMMOB'nin "antiemperyalist-antikapitalist ve antifaşist kimliğine yaraşır bir şekilde, emperyalizmin her gün biraz daha yoğunlaşan saldırılarına karşı "halkın yanında yer alma" ilkesine bağlılığın da yüklediği bir görevdir.

Etik Doğrudan Yaşanan Değerler Bütünüdür

Etik değer ve ilkeler günlük hayatın her anında doğrudan yaşanıyor olmasına, özellikle son zamanlarda, etkin ve yaygın kullanılmasına karşın, kavramın kapsamı ve toplumsal yaşamdaki yerinin bilinçlere yeterince yansıdığını söylemek pek kolay olmamaktadır. Başka türlü ifade etmek gerekirse, bütün eylemlerin temelinde olan, ilişkileri yönlendiren değerlerin adının etik olduğu bilinmemektedir. Örneğin etiğin sadece felsefi kavram olarak öne sürülmesi, insanların bütün ilişkilerinde canlı olarak yaşadıkları "etik"i yaşamdan soyutlanıp yabancılaştırılmasına neden olmaktadır. Bu yabancılaşmanın bir başka boyutu da etik ve ahlak arasındaki farkın kavranmasında yaşanmakta, genelde asıl kapsayıcı kavramın ahlak olduğu, etiğin yabancı bir terim olarak, özentili bir şekilde kullanıldığı yanılgısına düşülmektedir. Bunlar ve

benzer yanılgıların egemen olduğu ortamda konuyu derinlemesine irdelenebilmek için öncelikle etik olarak isimlendirilen değerler bütününe ortaya çıkışına yakından bakmak gerekmektedir. Bu bakış açısından hareketle, gücümüz yettiği oranda bir tartışma başlatarak konuya açıklık kazandırmaya çalışacağız.

Kimsenin kimseyi incitmeyeceği, haksızlıkların ve zorbalıkların yaşanmadığı adil bir düzen içinde yaşama arayışı insanoğlunun asla vazgeçmediği bir ideal olmuştur. İnsanlar bu ideale önce kendi davranışlarını kontrol altına alarak ulaşmaya çalışmıştır. İnsan topluluklarının toplumsallaşma aşamasında insanlar arasında kurulan ilişkilerde yaşanan doğru, yanlış, iyi, kötü benzeri olay ve olgulardan çıkarılan doğrulanabilir bilgiler bilinçlere, oradan da insan davranışlarına yansımıştır. Bilgilerin sağladığı birikimler toplumsal nitelik kazanarak bireysel/toplumsal ilişkilerde temel alınan ve toplumsal bir süreç olarak işleyen etik değer ya da ilkelere dönüşmüşlerdir.

Bu nedenle etik, "insanların toplumsal/kişisel ilişkilerinde eylemlerine temel aldıkları, dolayısıyla doğrudan yaşanan, canlı ve deneyle doğrulanabilen değerler ve ilkeler bütünü" olarak tarif edilmektedir. Bu gerçekliğin gözden kaçırılması, etiğe sahip olduğu değerler dışında işlevler yüklenmesi onun değer kaybetmesine ve etkisinin zayıflatılmasına neden olmaktadır.

Etik sanıldığı gibi sadece karmaşık ve soyut felsefi bir konu değildir. Etik ile ilgilenen felsefe dalı, kurallar koyma ya da yaşamda uyulması gereken kuralları belirleme amacı taşımayan bir bilim dalıdır. Etik; daha öncede ifade edildiği gibi, canlı olarak yaşanan, günlük yaşamın her anında somut, deneyle doğrulanabilen bir niteliğe sahipken, felsefi yönü tıpkı yaşam felsefesi, dil felsefesi örneklerinde olduğu gibi, ilişkileri bilimsel soyutlamalarla değerlendirme çabasıdır.

Etik ve Ahlak Arasındaki İlişki

Etik ve ahlakın birbiriyle karıştırılması ya da birbirinin yerine kullanılması, ahlak kavramı yanında etik kavramının gereksiz olduğu yanılgısı yaratmaktadır. Oysa etik ve ahlak birbirine doğrudan bağlı ve aynı zamanda birbirinden farklı kavramlardır. Daha önceki çalışmalarımızda etik/ahlak ilişkisini; özetle "etik insanın davranış ilkelerini, ahlak ise bu ilkelerin bireylerce uygulama anlayışıdır" tanımıyla açıklamıştık. Yaptığımız tanımlamayı biraz daha açılacak olursak; ahlak, toplumun genel etik değerler sistemini anlama, kavrama, bunları günlük işlere, söz ve eylemlere yansıtma, düşünsel ve eylem sürecinde bilinçli ya da bilinçsiz olarak aldıkları kararları kamusal ve özel alanda kullanma biçimi şeklinde özetleyebiliriz.

Etik ve Hukuk Kargaşası

Bir diğer konu da yasalarla etik değerler arasında, özellikle son zamanlarda, ortaya çıkan kavram kargaşasıdır. Yaratılan kargaşa, bu değerlerin birbiri yerine ikame edilmesi yanılığını doğurmaktadır. Her iki değerler sisteminin, yani etik ve yasaların, aynı kaynaktan türediği bilinen bir gerçektir. İnsanların toplumsallaşması, birlikte yaşamanın kitleselleşmesi sürecinde etik değerler kurulan düzeni sürdürmede yetersiz kalmıştır. Bu durumda etik değerlerin bazıları normlar haline getirilerek hukukun çerçevesi oluşturulmuştur. Kısaca söylemek gerekirse oluşturulan hukuk normları toplumların üretim ve tüketim ilişkilerini şekillendirme amacıyla yasalara dönüştürülüp devletin eline bir denetim, bir yaptırım aracı olarak verilmiştir. Ayrıca yasa-

ların toplum üzerindeki egemenliğini sağlama amacıyla devlet zor kullanma yetkisiyle donatılmıştır. Dolayısıyla hukuk normları gerekli görüldüğü anlarda isteğe ve ihtiyaca bağlı olarak uygulamaya konulan, uygulamadan kaldırılan, içeriği ve yaptırımı değiştirilebilen normlardır. **Buna karşın etik ilişkiler sürekli biçimde işleyen, isteğe bağlı olarak değiştirilip ortadan kaldırılması mümkün olmayan ve toplumsal yaptırım dışında başka bir yaptırımı bulunmayan değerler bütünüdür.**

YDD'nin Etik Dayatması

Etik değerlerin bireyler üzerinde büyük etkisinin nedeni, yasalardan farklı olarak, yaptırım gücünün toplumsal niteliğinden kaynaklanmaktadır. Kapitalist sistem, etiğin bu etkin konumundan kendi adına yaralanmayı hedeflemektedir. Etiğin toplum katlarında sahip olduğu gücü iyi değerlendiren kapitalist/emperyalist sistem "Küreselleşme, Yeni Dünya Düzeni (YDD), Serbest Piyasa Ekonomisi" gibi adlar altında uygulamaya koyduğu ekonomik ve siyasal modele, kendi değer yargılarına dayalı, bir etik altyapı oluşturmayı amaçlamaktadır. Buna karşın toplumların tarihi süreçte oluşturdukları etik değerler sistemiyle, YDD'nin kodlandırılmış değer yargılarına dayalı etik anlayışının uyuşması pek kolay olmayacağı benzetilmektedir. Bu nedenle dünya yeniden düzenlenirken, serbest piyasa ekonomisi, yaratacağı etik uyumsuzlukları ortan kaldırma amacıyla, sahip olduğu olanakları kullanarak, kendi etik anlayışını dünyaya kabul ettirme yolunu seçmiştir. Bu amaçla sistemin IMF, BM, DB, OECD, NATO gibi güçlü ideolojik aygıtları devreye sokularak çevre devletler baskı altında tutulmaktadır. Kamu görevlileri için yürürlüğe konan yasal, yönetsel kararlar, TÜSİAD'ın "devlette etikten etik devlete", "meslek etikleri" gibi projeleri bu çabanın somut örnekleridir. Kapitalist sistemin

iddiasına göre etik davranış ilkelelerinin yaygın olarak uygulanmasıyla dürüstlük, saydamlık, tarafsızlık gibi ilkeler yaşama geçirilecek, böylece toplumların ihtiyaç duyduğu güven ortamı sağlanacaktır. Güven ortamının sağlanmasıyla da, piyasaların rekabet içinde sağlıklı işleyeceği, ekonomik ve toplumsal gelişmenin kapıları açılarak adil bir düzen sağlanacağı düşünülmektedir. Ne var ki bu pembe tablonun yaratıcısı olan sermaye sınıfı ve yandaşları kendilerini, evrensel boyutta geçerli kılmaya çalıştıkları, davranış kod ve kalıpları dışında tutmaktadırlar. Bu düşüncenin somut kanıtı küresel sermayenin Türkiye'deki en önemli temsilcisi TÜSİAD'ın çalışmalarında bulunmaktadır. TÜSİAD "Devlette Etik Altyapı Dizisi" kapsamında bir çalışma yürütmüştür. Bu çalışmada "Devlette Etikten Etik Devlete" ana başlığı altında, "Kamu Yönetiminde Etik, Siyasette Etik ve Yargıda Etik" erkleri ayrı ayrı irdelenmektedir. TÜSİAD sermaye sınıfının etik sorumluluk anlayışını; "Birçok insan, iş dünyasının tek sorumluluğunun kar maksimizasyonu olduğunu ve bu yükümlüğün de herhangi bir etiksel veya sosyal sorumluluktan üstün geldiğini savunmaktadır" görüşünü ortaya koyduktan sonra, kendi payına düşen sorumluluğun çerçevesini "Kapitalizm kişisel kazanç arayışıyla temellendirilse de, bu sistem, aktörlerin hırslarını kontrol etmesini de kapsar" şeklinde tanımlamaktadır.

Açıklanmaya çalışılan bu nedenler, gündeme alınan etik kodların hedef kitlesinin toplumda orta tabaka diye tanımlanan katmanlar ve emekçi sınıflar olduğunu ortaya koymaktadır. Bu çaba içinde toplumu etkisi altına alan yozlaşmanın ana kaynağını da emekçi kesimlerin oluşturduğu ve kirlenmenin bu kesimlerden başlayarak yukarı doğru geliştiği görüşüne geçerlilik kazandırmak istenmektedir. Toplumu kirlenmeden arındırmayı hedefleyen egemen sınıf kirlenmeden sorumlu gördüğü sınıf ve tabakaların davranışlarını etik kodlar aracılığıyla kontrol altında yönetip/yönlendirmenin koşullarını

yaratmak istemektedir. Uygulamaya konulan kod ve kurallara uyulmasıyla toplumun ıslah edilebileceği, bu yolla adil bir düzenin kapılarının açılacağı düşüncesi evrensel boyutta kabul ettirilmeye çalışılmaktadır.

Oysa yozlaşma, yozlaşmanın sonucu ortaya çıkan toplumsal kirlilik aşağıdan yukarı doğru değil, aksine toplumun üst katmanlarında gelişen çıkar ilişkileri temelinde oluşup aşağı doğru yayılarak bütün toplumu etkisi altına almaktadır. Buna karşın temiz toplum arayışlarında kirliliği yaratan asıl kaynak görmezden gelinip gizlenmektedir.

Her gün herkesin tanık olduğu yolsuzluk, rüşvet, kural tanımama, mafyatik ilişkiler gibi yukarıdan aşağı yayılan kirlilik yerel değil, küresel boyutta geçerli olgulardır. Emperyalizmin derinleştirdiği sömürünün ürünü olan açıklanmamış dünya savaşı, insan hakları ihlalleri, yaygınlaşan açlık ve sefaletin insanları göçe zorlaması, kadınların ve çocukların maruz kaldığı saldırılar, korku salmak ve dünyaya

gözdağı vermek amacıyla idam ve işkence sahnelerinin kayda alınıp iletişim araçlarına servis edilmesi, insanın ve insanlığın metalaştırılarak tüketilmesi gibi insanı insanlığından utandıran saldırılar evrensel boyutta kirlenmenin herkes tarafından bilinen örnekleridir. Sistemi sürdürmek için her türlü iletişim aracı kullanılarak şiddete dayalı bir kültür yaratılmaya çalışılmaktadır.

Etik dışı, daha doğrusu evrensel boyutta yaşanan insanlık dışı uygulamalara karşı yerel düzeyde etik normlar geliştirme, etik adacıklar oluşturmayla toplumda etik ve ahlaki değerleri geçerli kılma düşüncesinin hiçbir maddi temeli bulunmamaktadır. Asıl sorgulanması gereken böylesi yapay değer yargılarıyla toplumu adaletli bir yapıya dönüştürme iddiasıdır. Burada bizim sorgulamak istediğimiz emperyalizmin üst yapı olarak belirlediği koşullarda sağlanan bir toplumsal dönüşüm projesi temelinde etik değerlere dayalı adil bir düzen yaratılıp yaratılmayaca-

ğdır. Bu koşullar altında emperyalist sistem derinleştirdiği sömürüye karşı gelişecek olası tepkileri önleme refleksiyle hareket etmekte, toplumlari tarihi süreçlerinde oluşan etik değerleri kendi çıkarı adına yozlaştırıcı bir etken olmaktadır. Buna karşı yapılması gereken, gündemde bulunan etik davranış ilkelerinin kapsamı, niteliği ve nasıl uygulanacağı üzerine görüş geliştirmeden daha çok, sermaye sınıfının hangi etik ve ahlaki değerlere dayanarak insanlardan etik davranışlar beklediğinin sorgulanmasıdır.

Sonuç Yerine

Kısaca söylemek gerekirse, **kirlenmenin bireysel davranışlara indirgenemeyecek boyutta evrensel bir sistem sorunu olduğuna, çözüm yollarının da bu boyutta aranması gerektiğine** inanıyoruz. Çalışmalarımızı bu düşünce doğrultusunda insan davranışlarının etik boyutunu, sistemle bağlarını koparmadan ele alarak, bütünsel bir yaklaşımla sürdürmeyi hedefliyoruz. ◀

